

راه کارهای ایجاد امنیت اقتصادی زنان در خانواده

زهرا آقاجانی^۱

چکیده

امنیت اقتصادی زنان در خانواده یکی از دغدغه‌های مهم جوامع معاصر است؛ که بر ساختار خانواده و توسعه اجتماعی تاثیر مستقیم دارد. زنان در بسیاری از جوامع با چالش‌های متعدد اقتصادی روبرو هستند؛ که به طور مستقیم و غیر مستقیم بر نقش آنها در خانواده و جامعه اثر می‌گذارد. ایجاد امنیت اقتصادی برای زنان در خانواده اهمیت بسیار زیادی دارد زیرا تاثیر عمیقی بر زندگی آنها و زندگی نسل‌های آینده دارد. غفلت از امنیت اقتصادی زن، علاوه بر این که امنیت روانی زن را دچار مشکل می‌کند، او را از انجام وظیفه صحیح خود باز می‌دارد. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی به دنبال بررسی راهکارهای ایجاد امنیت اقتصادی برای زنان در خانواده بود. نتایج پژوهش نشان داد که راهکارهای اسلامی مانند مهریه، نفقه، ارث، اجرت المثل، حق اشتغال و حق ارث به عنوان ابزارهای کلیدی برای ایجاد امنیت اقتصادی زنان بهترین گزینه بوده است.

کلید واژه: امنیت، اقتصاد، نفقه، مهریه.

¹ - طلبه سطح دو حوزه علمیه فاطمه الزهرا (س) ورزنه.

مقدمه

امروزه امنیت اقتصادی زنان در خانواده، از موضوعات کلیدی و تاثیر گذار در حفظ کرامت انسانی، تقویت بنیان خانواده و پایداری اجتماعی است. خانواده به عنوان نخستین نهاد اجتماعی، محیط شکل گیری بنیادین رفتارها و ارزش‌های انسانی است و زنان به عنوان محورهای اصلی نقش‌های مادری، همسری و مدیریتی، نیازمند امنیت مالی مستمر هستند تا بتوانند وظایف خود را به نحو احسن انجام دهند.

امنیت اقتصادی زنان در خانواده مسئله‌ای چند بعدی و چند وجهی است و فراتر از تامین نیازهای مالی، زمینه ساز حفظ کرامت، آرامش روانی و ارتقا جایگاه اجتماعی آنان است. این امنیت از منظر دینی نیز به عنوان یک حق اساسی تضمین شده و باید ساز و کارهایی را که به عنوان ضمانت‌های مالی از سوی اسلام مورد حمایت قرار گرفته است، مورد توجه قرار گیرد. ایجاد امنیت اقتصادی برای زنان در خانواده اهمیت بسیار زیادی دارد زیرا تاثیر عمیقی بر زندگی آنها و زندگی نسل‌های آینده دارد.

غفلت از امنیت اقتصادی زن علاوه بر اینکه امنیت روانی زن را دچار مشکل می‌کند و او را از انجام صحیح وظیفه خود باز می‌دارد، در بسیاری از موارد وی را وادار به این می‌کند که برای تامین نیازهای اقتصادی خود از محیط خانه و وظایف اصلی خود فاصله بگیرد که این امر نیز آسیب‌های اجتماعی و روانی زیادی را در پی دارد به همین جهت بحث از راهکارهای امنیت اقتصادی زن دارای اهمیت فراوانی است و بحث از آن برا پیش‌گیری از آسیب‌های خانوادگی ضروری به نظر می‌رسد.

پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد مطالعات متعددی این موضوع را بررسی کرده‌اند. در این میان آثار شاخصی چون الگوی اسلامی امنیت اقتصادی زنان خانه دار (غلامی و علوی، ۱۳۹۷) که

بحث از نفقه و مهریه پرداخته است. یا مقاله بررسی تطبیقی امنیت اقتصادی زن مسلمان و زن یهود نوشته (نامیلیتی، اسرا ۱۴۰۱) که به بررسی منابع مالی زن که به نوعی امنیت اقتصادی وی محسوب می‌شود، در خانواده یهودی و مسلمان پرداخته و راهکارهای ادیان در جهت تامین امنیت اقتصادی زنان در خانواده و جامعه واکاوی شده است. یا در مقاله الگوی اسلامی امنیت اقتصادی زنان خانه دار نوشته (غمامی، علوی، ۱۳۹۷) که ادله و دیدگاه‌هایی در فقه در خصوص نفقه، مهریه و اجرت المثل ارائه داده است و با استفاده از روایات و ترسیم نقش مطلوب زن در خانواده مد نظر اسلام تلاش کرده است مدلی پیشنهادی و نظام مند برای امنیت اقتصادی زنان خانه‌دار در اسلام ارائه دهد. کتاب زنان و رشد اقتصاد خانواده نوشته (صادقی شاد، مهشاد، ۱۳۹۱) که در بخش دوم و سوم این کتاب به آموزش زنان در زمینه بهبود اقتصاد خانواده و اشتباهات بزرگ زنان در امور مالی و راهکارهای رفع این اشتباهات پرداخته است و غیر از ارائه راهکار به موضوعات و مسائل دیگر نیز پرداخته است.

در این تحقیق با بهره گیری از منابع کتابخانه ای چون منابع فقهی، حقوقی و جامعه شناختی به این سوال که راهکارهای ایجاد امنیت اقتصادی زنان در خانواده چیست و به سؤالاتی چون اهمیت استقلال مالی زن و آثار آن چیست؟ و نقش نفقه، مهریه، حق اشتغال، حق ارث و اجرت المثل در ایجاد امنیت اقتصادی چیست؟، پاسخ داده شده است.

1- مفهوم شناسی

اقتصاد: «علم اقتصاد عبارت است از علم به مجموع وسایلی که برای رفع نیازمندی‌های مادی بشر از آن استفاده می‌شود.» اقتصاد به مفهوم میانه‌روی، تعادل دخل و خرج و رعایت

قناعت در مصرف است. همچنین در زمینه علمی، اقتصاد به بررسی چگونگی روابط مالی افراد جامعه، اصول و قوانینی که بر این امور حکمرانی می‌کند، می‌پردازد.^۱

در فرهنگ فارسی عمید، اقتصاد به سه معنا آمده است: ۱. میانه‌روی یا اعتدال در هر کاری ۲. میزان به اندازه خرج کردن، یا تعادل دخل و خرج ۳. علمی که به بررسی چگونگی تخصیص منابع محدود و رفع نیازهای بشر می‌پردازد. این تعریف به جنبه‌های رفتاری و علمی اقتصاد اشاره دارد که نقطه تمرکز آن، مدیریت منابع کمیاب است.^۲

علم اقتصاد علمی است که به بررسی شیوه‌های تولید، توزیع و مصرف ثروت و منابع کمیاب پرداخته و نحوه تخصیص بهینه آنها را در جامعه مطالعه می‌کند. ۳ و هدف آن ارتقاء سطح رفاه و سعادت اجتماعی جامعه است.^۴ یعنی هنر و دانش مدیریت بهینه منابع و دارایی‌ها به منظور تولید، توزیع و مصرف کالا و خدمات است که سعادت و رفاه جامعه را هدف قرار می‌دهد.^۵

فرقانشین اقتصاد را چنین معنا کرده است: «مجموعه‌ای از فعالیت‌های مربوط به تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات در محدوده جغرافیایی یا حوزه مشخص است.» همچنین به منابع ثروت یک کشور یا منطقه که منطبق بر تولید و مصرف است اشاره دارد.^۶ اقتصاد به عنوان شاخه‌ای از علوم اجتماعی شناخته می‌شود که به بررسی الگوهای تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات می‌پردازد و به دنبال تعیین بهینه تخصیص منابع کمیاب است.^۷

۱- ر.ک. دهخدا، فرهنگ لغت دهخدا، چاپ ۲، صص ۲۵۶-۲۵۸.

۲ - عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۱۰۷.

۳- اسمیت، (ترجمه محمدعلی همایون کاتوزیان)، اقتصاد چیست؟، صص ۱۵.

۴- صدری افشار، حکمی، «فرهنگ معاصر زبان فارسی»، صص ۱۵ تا ۲۰.

۵ - ر.ک. اندیشه‌های اقتصادی در نهج البلاغه حائری ترجمه عبدالعلی آل بویه لنگرودی، صص ۱۰-۲۰

۶ - فرهنگستان زبان و ادب فارسی، فرهنگ معاصر زبان فارسی، ص ۴۳۱.

۷ - فرهنگ، مبانی اقتصاد، صص ۲۳-۲۸

امنیت: امنیت به معنای بی‌خوفی، ایمنی، بی‌بیمی و بی‌دغدغه بودن^۱، یعنی آسایش، آرامش خیال و دوری از هرگونه ترس، بیم و خطر^۲ است. همچنین به معنی جای امن و در امان بودن آمده است. سازمان‌دهی و فراهم آوردن شرایطی که فرد یا جامعه در آن از ترس، خطر و آسیب محفوظ است نیز از معانی امنیت است.^۳

امنیت در اصطلاح، به معنی شرایطی است که فرد یا جامعه از هرگونه ترس، خطر، تهدید و آسیب در امان باشد. از دیدگاه روانشناختی شامل احساس آسایش و آرامش ذهنی و از دیدگاه اجتماعی و سیاسی به معنای حفظ منافع و ارزش‌های بنیادین فرد یا جامعه در برابر تهدیدات است.^۴

امنیت اقتصادی: امنیت اقتصادی به معنای آزادی از هر نوع ترس، شک و ابهام در اجرای تعهدات اقتصادی و حصول اطمینان از بهره‌مندی از ثمره فعالیت‌های تولید، توزیع و مصرف ثروت است. این امنیت عبارت است از وضعیتی باثبات که فرد، جامعه، سازمان یا دولت از خطر رها بوده و بتوانند به بهینه‌ترین شکل به فعالیت‌های اقتصادی بپردازند.^۵

امنیت اقتصادی وضعیتی است که در آن ساختار اقتصادی جامعه باثبات بوده و اعضای آن بدون ترس و نگرانی قادر به بهره‌برداری از منابع و مشارکت در تولید و مصرف اقتصادی باشند^۶ و نهادهای اقتصادی در محیطی رقابتی سالم خود را بهینه کنند.^۷

۱ - دهخدا، فرهنگ لغت دهخدا، صص ۵۵

۲ - معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۳۵۴

۳ - دهخدا، فرهنگ لغت دهخدا، صص ۵۶

۴ - فرزندی، مفهوم‌شناسی امنیت در فرهنگ مهدویت، صص ۳۵-۴۰

۵ - کفشگر جلودار، امنیت اقتصادی ۱۷.

۶ - فرزندی، مفهوم‌شناسی امنیت در فرهنگ مهدویت ۴۵.

۷ - بینا، مقاله پژوهشی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، شماره ۶۳ ص ۶۰

بهره‌مندی از دسترنج، زنان را از نظر مالی مستقل دانسته است که این استقلال زمینه‌ساز خودکفایی، تصمیم‌گیری مستقل و مشارکت فعال در جامعه می‌شود. آثار استقلال مالی زنان شامل تقویت اعتماد به نفس، ارتقاء جایگاه اجتماعی، کاهش تبعیض جنسیتی و همچنین فراهم آوردن زمینه نقش‌آفرینی به عنوان الگوهای مثبت برای نسل‌های آینده است.

اسلام با پیش‌بینی راهکارهایی نظیر حق مالکیت کامل زنان، تضمین حقوق مالی همچون مهریه، نفقه، ارث، اجرت‌المثل، و حق اشتغال، امنیت مالی و اقتصادی زنان را تضمین کرده است. این راهکارها ضمن حفظ کرامت زنان، آنان را به سمت رشد و شکوفایی اجتماعی و اقتصادی سوق می‌دهد.

در نهایت، این پژوهش نشان داد که استقلال مالی زنان نه تنها حق طبیعی و شرعی آنان است، بلکه زمینه‌ساز پیشرفت فردی و اجتماعی، ارتقای بنیان خانواده و تحقق جامعه‌ای عادلانه و متوازن می‌باشد. لذا تأکید می‌شود که سیاست‌گذاران، مدیران خانواده و مسئولان فرهنگی باید در جهت ترویج و حمایت از حقوق مالی و اشتغال زنان کوشا بوده و فضای مساعدی برای تحقق این امر فراهم آورند.

منابع

کتب

1. انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، بیجا، کتابخانه قائمیه، چاپ نهم، 1377.
2. اسمیت، آدام، (ترجمه همایون کاتوزیان، محمدعلی)، اقتصاد چیست؟، تهران، مرکز

نشر دانشگاهی، چاپ: اول، ۱۳۹۵.

3. پورالشریعه، طاهره، نگرشی نو به احکام و آثار مهریه در فقه و حقوق، قم، انتشارات خادم الرضا، سال ۱۳۹۹.
4. حائری، سید محسن، اندیشه های اقتصادی در نهج البلاغه، (ترجمه عبدالعلی آل بویه لنگرودی)، تهران، بنیاد نهج البلاغه، چاپ دوم، 1386.
5. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ لغت دهخدا، تهران، مؤسسه لغتنامه دهخدا، چاپ دوم، ۱۳۷۹.
6. صدری افشار، غلامحسین، حکمی، نسرين و نسترن، «فرهنگ معاصر زبان فارسی»، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر، چاپ اول، بیتا.
7. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ ششم، ۱۳۹۰.
8. فرهنگستان زبان و ادب فارسی، فرهنگ معاصر زبان فارسی تهران، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، چاپ سوم، ۱۳۹۵.
9. فرزندی، عباسعلی، مفهوم‌شناسی امنیت در فرهنگ مهدویت، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.
10. فرهنگ، منوچهر، مبانی اقتصاد، تهران، ناشر: سمت شهر، چاپ هفتم 1398.
11. کفشگر جلودار، حسین، مقاله «امنیت اقتصادی»، تهران، انتشارات: دانشنامه پژوه؛ پژوهشکده باقرالعلوم، ۱۳۹۳.
12. مهدیه، حسینعلی، حقوق خانواده: تبیین فقهی - حقوقی مهریه، تهران، انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۹۸.

13. محقق داماد، سید مصطفی، بررسی فقهی حقوق خانواده، تهران، انتشارات سماء، بی چا، سال ۱۴۰۲.
14. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم، 1386.
15. هدایت نیا، فرج‌الله، افزایش امنیت روانی و اقتصادی زنان در سایه انقلاب اسلامی، تهران، پژوهشگاه امام خمینی (ره)، بی چا، ۱۴۰۲.
16. یوسفیان، نعمت‌الله، احکام اقتصادی خانواده، قم، ناشر: زمزم هدایت، چاپ اول، 1391.

مقالات

1. اجاقی، شهناز، «ارتقای جایگاه زنان ایرانی به روایت تاریخ»، محل نشر: شبکه اطلاع رسانی مرصاد، 1404.
2. امیر محمدی، محمدرضا، «اسباب و فلسفه ایجاد مهریه در فقه و قانون مدنی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های تعلیم و تربیت اسلامی، سال دوم، شماره ۳، 1378.
3. بینا، فصلنامه تخصصی «ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مقاله «پژوهشی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز بهار»، تهران، شماره ۶۳، ۱۳۸۹.
4. پیران، زهرا، مقاله «بررسی حقوقی نقش نفقه در استقلال مالی زوج»، سومین کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق، وکالت و علوم اجتماعی در افق تمدن اسلامی، محل نشر پایگاه سیویلیکا، ۱۴۰۱.
5. دهقانی، فرزاد، خروشی، عبدالعظیم، «دلالت پژوهی مبانی قرآنی روایی و فقهی نفقه زن در پرتو جایگاه اقتصادی زنان»، مجله قرآن، فرهنگ و تمدن، شماره 11، 1402.

6. دانشجو، زهره، محسنی نیا، زهرا، مقاله کنفرانسی «امنیت اقتصادی زنان با رویکرد اقتصادی اسلام به مهریه»، محل انتشار: سیویلیکا، 1399.
7. دمرچلی، محمد، «اجرت المثل چیست؟ نحوه محاسبه و دریافت آن چگونه است؟»، وب سایت حقوقی وکیل دادفر، 1401.
8. رحیمی سجاسی، مریم، شاکری گلپایگانی، طوبی، کلانتری، عبدالحسین، «مواجهه زنان با چالش های برخورداری از حق اشتغال و استقلال مالی»، مجله مطالعات زن و خانواده دانشگاه الزهراء، شماره 1، 1401.
9. غمامی، زهراسادات، علوی، سید یحیی، «الگوی اسلامی زنان خانه دار»، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور)، شماره 8، 1397.
10. کلباسی، فهیمه، «نفقه زوجه و جایگاه آن در تأمین نیازهای مالی زن»، فصلنامه حقوق خانواده، شماره 12، 1399.
11. میرشکاری، عباس، «تحلیل دیدگاه شورای نگهبان درباره امتیاز نفقه زن»، نشریه فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، شماره 59، 1392.
12. محقق داماد، سید مصطفی، خانلری بهمنیری، حسین، «بررسی فقهی و حقوقی ایجاد حق زن بر مهر»، فصلنامه علمی-پژوهشی فقه و حقوق خانواده، شماره 42 و 43، 1386.
13. ملکی، صفی الله، «زنان چراغ راه نسل آینده هستند»، پایگاه خبری تحلیلی موج رسا، 1403.

سایت

1. <https://mersadnews.ir>

2. <https://vakildadfar.com>

[/https://jwfs.alzahra.ac.ir](https://jwfs.alzahra.ac.ir) .3

[/https://afshinfateh7.ir](https://afshinfateh7.ir) .4

[/https://bazurekar.ir](https://bazurekar.ir) .5